DOUĂ DECENII DELA MOARTEA

Delavrancea, — ziarist şi om politic

OXO

de R. SEIŞANU

Numai cine l-a cunoscut de aproape şi a avut fericitul prilej să'l asculte depănând destăinuirile ce le făcea în mediul restrâns al prietenilor ce'l iubeau şi admirau, şi-a dat seama că personalitatea lui Barbu Delavrancea era complexă prin însăşi structura sa intelectuală şi morală şi prin multiplele sale manifestări exterioare.

Asemenea personalităţi nu se pot defini printr'o simplă caracterizare a însuşirilor lor esenţiale, sau a virtuţilor lor capitale, căci mai rămâne de descifrat tocmai partea originală şi substanţială a lor, care singură poate să ne dea cheia cu care să dezlegăm secretul evoluţiei lor şi al multiplelor manifestări exterioare în domenii de activitate deosebite.

Numai o mare facultate de ideaţiune şi o mare forţă morală, asociată cu o voinţă afirmată, pot să se transforme în creaţiuni artistice şi în energii creatoare.

De aceea nu trebue să ne mirăm că Delavrancea s'a manifestat şi în ziaristică şi în literatură şi în arta dramatică şi la bara justiţiei, ca şi la tribuna parlamentului, în condiţiuni superioare, — fără ca niciuna din aceste manifestări ale geniului său, să umbrească pe celelalte.

Nici ca ziarist, nici ca scriitor, nici ca avocat, sau parlamentar, el n'a suferit de „deformaţiunea profesională". S'a adaptat cerinţelor acestor genuri diferite de activitate şi de manifestare, dar nu s'a lăsat influenţat de ceeace aparţine profesionalului şi convenţionalului.

Barbu Delavrancea a debutat în viaţa politică, în calitate de redactor al ziarului „România liberă" şi apoi a colaborat, în aceeaş calitate la ziarul liberal „Voinţa naţională" în coloanele căruia a publicat articole substanţiale, severe, sau ironice, vioaie şi convingătoare, de doctrină, de propagandă sau de polemică.

Tânărul ziarist Delavrancea apăra în articolele sale ideologia liberalismului şi a naţionalismului şi susţinea reformele de ordin social şi economic ale partidului liberal de sub şefia lui Ion Brătianu, — al cărui partizan era — şi combătea cu multă vigoare şi pasiune pe adversarii principiilor şi reformelor liberale.

In anul 1885, împreună cu alţi tineri intelectuali, Barbu Delavrancea nu s'a mai considerat în acord cu unele practici din acel timp ale partidului liberal şi a trecut în redacţia ziarului „Epoca" de sub conducerea lui Gr. Păucescu, ca adept al partidului conservator.

„Dealtminteri — scrie d. prof. Mihail Dragomirescu — pe acea vreme mai toţi tinerii erau antiliberali şi una din marile mândrii ale conservatorilor, mai cu seamă după ce atraseseră pe Delavrancea, era că aveau în sânul lor multe personalităţi idealiste..."

In adevăr, în aceeaş epocă au părăsit partidul liberal şi s'au înscris în partidul conservator, câţiva străluciţi reprezentanţi ai generaţiei tinere: Take Ionescu, Const. Dissescu, Const. Arion.

Delavrancea a luat apoi parte activă la campania opoziţiei-unite împotriva guvernului Brătianu.

In această campanie el s'a manifestat ca un străucit şi temut tribun, care cu verbul său înflăcărat, cu accentele vibrante ale elocinţei sale şi cu minunatul lui dar de a convinge, impresiona, emoţiona şi fermeca auditoriul său. Un discurs al lui Delavrancea era o bătălie mai dinainte câştigată. Acest magician al verbului, avea şi dialectica colorată nervoasă şi impetuoasă, care, la început picura ca un izvor cristalin şi apoi, creştea în volum şi în intensitate şi se revărsa ca o cascadă majestuoasă, sau se transforma într'un torent distrugător...

Discursurile lui Delavrancea aveau această particularitate, că ele impresionau, fermecau şi ridicau la maximum emoţia auditoriului său.

In 1892 a fost ales deputat de Prahova. Iată-l pe Barbu Delavrancea luând contact cu tribuna parlamentului, participând la dezbaterile unui corp legiuitor.

Este o mare deosebire între bara justiţiei, arena publică şi tribuna parlamentului.

Pledoaria, dezvoltată în sala Curţii cu juri sau a Tribunalului, cuvântarea rostită într'o adunare cetăţenească şi discursul pronunţat în parlament, cu prilejul discuţie la mesaj, a unui proect de lege, sau a unei interpelări, sunt trei genuri diferite de oratorie, căci sunt deosebite şi cadrul şi atmosfera şi auditorul. Viaţa parlamentară are un mecanism mai complicat. Opiniile sunt împărţite aproape în toate chestiunile ce se pun în dezbatere. Cel ce se urcă la tribuna parlamentului, dacă nu are experienţă şi tact, chiar dacă e un virtuos al artei elocinţei, riscă să nu obţină succesul căutat, sau chiar poate fi înfrânt prin jocul periculos al întreruperilor sau prin schimbarea stării de spirit a unei părţi din auditor.

Aristide Briand, care a fost un mare orator şi tribun, când a intrat în Cameră, câtva timp a stat într'o prudentă rezervă, căci nu se considera familiarizat cu acest complicat şi primejdios mecanism al vieţii parlamentare.

El improviza forma discursului după cum era şi atmosfera mediului. In dezbaterile parlamentare improvizaţia rare ori asigură oratorului succesul urmărit.

Oratorul parlamentar trebue să fie pregătit; să aibă întocmit planul cuvântării sale; să prevadă ripostele şi întreruperile adversarilor; să fie prudent, abil, tactician şi manevrier, în ordonanţa argumentelor, în dirijarea atacului spre a-şi putea atinge obiectivul.

Barbu Delavrancea şi-a dat seama de toate aceste reguli ale jocului parlamentar şi s'a adaptat uşor genului special de oratorie expozitivă, substanţială, vioae, convingătoare, cu infinite nuanţări şi accente variate, fie în ofensivă, fie în defensivă.

Delavrancea a onorat şi stăpânit tribuna parlamentului nostru, după cum a onorat şi stăpânit bara justiţiei şi tribuna populară.

Inainte de războiul mondial a fost primar al Capitalei şi ministru al lucrărilor publice.

In cea dintâi calitate a urmărit să aplice un plan de sistematizare al Capitalei, dar, în epoca aceea — nu se putea înfăptui lucrări în stil mare impuse de principiile urbanistice. Ca ministru al lucrărilor publice el a lăsat amintirea bună a unui şef de departament conştiincios, muncitor şi care a ştiut să dea impuls serviciilor tehnice.

După izbucnirea războiului mondial, când s'a pus marea problemă naţională, Barbu Delavrancea n'a şovăit o clipă să fie luptătorul din primele rânduri pentru susţinerea politicei de intervenţie alături de Franţa, Anglia şi Italia, pentru înfăptuirea unităţii neamului românesc.

El a activat împreună cu Take Ionescu, Nicolae Filipescu şi ceilalţi mari patrioţi din „Acţiunea Naţională", pentru combaterea propagandei germane şi apărarea drepturilor şi intereselor noastre naţionale.

La toate întrunirile ce le-a ţinut în timpul neutralităţii, „Acţiunea naţională", în Capitală şi în oraşele din provincie, verbul înflăcărat al lui Barbu Delavrancea a răsunat ca o trâmbiţă de redeşteptare a conştiinţei naţionale, ca un semnal de mobilizare al luptătorilor pentru înfăptuirea întregirei neamului românesc.

Şi, când după retragerea armatei noastre pe linia Carpaţilor Moldovei şi a Siretului, Barbu Delavrancea, refugiat, în Iaşi, cu toate împrejurările critice şi încercările grele prin care treceam, nu şi-a pierdut încrederea în victoria finală.

Adesea ori îmi spunea, cu faţa umbrită de îngrijorarea ce-l stăpânea, dar cu adânca convingere a omului ce părea înălţat de-asupra preocupărilor celor impresionaţi de tragicul dezmăţului bolşevismului rusesc:

„Vom trece poate prin ceasuri şi mai grele de încercare, dar nu trebue să ne pierdem, nici cumpătul, nici încrederea în victoria aliaţilor. Sunt forţe morale ce nu trebuie să fie dispreţuite şi unui popor tânăr cum e al nostru, nu-i este îngăduit să uite, că numai prin suferinţe, jertfe şi încredere în destinul său, va înfrânge adversităţile şi va vedea idealul său, înfăptuit... Eu unul cred în această minune..."

Şi credinţa lui Delavrancea a triumfat. „Minunea" s'a înfăptuit.

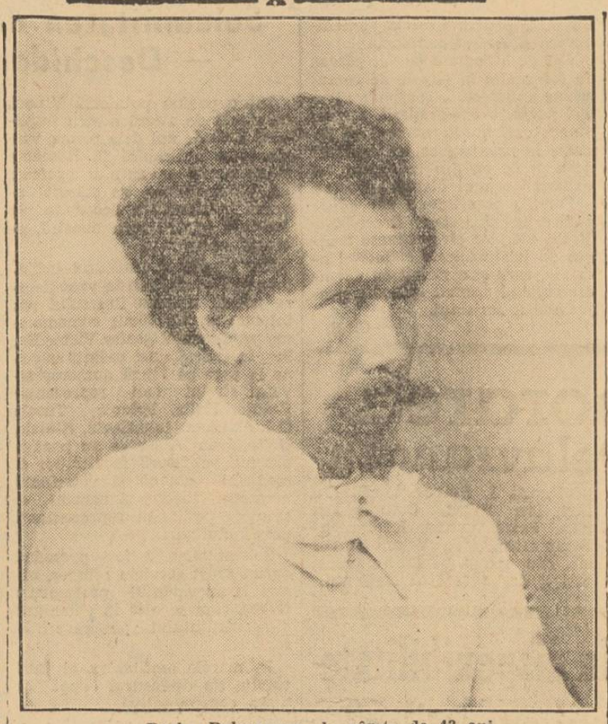

Barbu Delavrancea la vârsta de 43 ani

Delavrancea, avocat

de MIHAIL MORA

Avocat mare, în sensul adevărat al cuvântului.

Sub impulsiunea sufletului de artist şi a temperamentului năvalnic, Barbu Delavrancea n'ar fi putut să n'apuce pe linia penală.

Acolo a triumfat.

A strălucit ca puţini alţii. Şi într'o lumină cu totul personală. El a putut să fie urmat, el n'a putut să fie înlocuit.

Atunci când, printr'o progresivă nesocotire a frumosului, desbaterile juridice au pierdut tot mai mult din acea distincţiune a formei şi din acea cultură a fondului, care prefăceau odinioară bara într'o academie juridică, Delavrancea a presărat cu mână largă floarea stilului ales, a radiat prodigios căldura comunicativă, a urcat elocinţa penală până la vârfuri neatinse după el.

O armă nu este mai bună dacă oţelul este ruginit, şi o pledoarie nu scade dacă, fără să cadă în bombastic şi fără să înece miezul într'o puzderie de frunze, se îmbracă frumos când ese în calea adevărului.

Dacă ar fi fost numai un poet al barei, încă era deajuns ca figura lui Delavrancea să rămână. El a fost însă şi un profund analist al sufletului omenesc.

In corecţional şi în criminal, defilează întreg cortegiul pasiunilor, patimilor, instinctelor, impulsiunilor. Cazuri de conştiinţă şi conflicte psihice, cu atât mai greu de pătruns, de înţeles şi de judecat, cu cât cei prezumţioşi se cred mai în stare să le rezolve prin verdicte rapezi şi indiscutabile. In problemele civile, raportate numai la legi şi la fapte, în care elementul sufletesc intră cu prea puţin, judecătorii nu întâmpină greutăţile din penal, bezna situaţiunilor pe care trebue să le pricepă, să le tălmăcească, să le limpezească, fără să se fi aflat vreodată în împrejurări la fel, privind totul printr'un geam aproape opac, prin care adesea ne înşală iluzia că putem vedea ceva.

In acel labirint întunecos, Delavrancea mergea cu pas sigur şi purta vânjos torţa luminoasă.

Incheiat până sus la haina cenuşie, cu jumătate din lavaliera albă peste gulerul de postav, privea fix pe inamic — un martor, partea civilă, ministerul public, un preşedinte prea meticulos.

— Apărarea are cuvântul.

Se ridica greoi.

Incepea încet, aplecat de mijloc, rezemat în pumnii încleştaţi.

Iată-l că se descleştează, se înalţă semet.

Ca Lachaud pe vremuri, ca Henri Robert în zilele noastre, leul se opreşte din când în când; îşi alege obiectivul; se asvârlă într'un salt fioros; apucă sdravăn — şi vai de biata pradă.

Circonflexul sprâncenelor se adânceşte; ochii scapără; degetul vestejitor cade ca o lamă de eşafod; vocea tună.

Rar aşa armonie în cuvânt, ton şi gest.

Verdictul de achitare este dat mai mult asupra slăbiciunilor cari au deslănţuit atacul, decât a faptului judecat, dispărut sub valul elocinţei sale.

Un arhitect este acuzat că şi-a incendiat casa. Rămâne în grija altora examinarea dovezilor de vinovăţie şi nevinovăţie. Delavrancea se va răfui cu omisiunile parchetului şi cu clauzele prea riguroase ale societăţilor de asigurare. Un fulger străbate sala şi rolurile sunt răsturnate. Dela defensivă, Delavrancea trece la ofensivă. Măturâ terenul de tot ce apasă pe acuzat. Viforul curăţă atmosfera. Şi achitarea acuzatului soseşte în pas alergător.

Un ofiţer grăbit cere casierului dela Filaret să-i dea repede un bilet, căci trenul de Dadilov este gata de plecare. — „Nu se poate!" — „Trebue!" — „Aici nu eşti la cazarmă!" Răspuns: două palme. Rezultat: proces de ultraj. Ce admirabil curs despre valoarea cuvântului, despre gravitatea insultei după obrazul omului. „Cazarmagiu", spus unui cărciumar, sună altfel decât unui militar. „Incorect" pentru un casier, este cu totul altceva decât pentru un samsar. Ce fericită adâncire şi ce belşug de nuanţe în pledoaria lui Delavrancea! Şi ofiţerul este achitat.

In procesul duelului Filipescu-Lahovary se discută răspunderea martorilor, observarea regulelor din codul special. Lui Delavrancea îi revine să lupte cu adversarii instituţiei feudale şi, în dezacord cu evoluţia vremii, reabilitează, cel puţin pentru moment şi pentru cauză, rezolvarea violentă a chestiunilor de onoare.

Un armân ucide pe străzile Bucureştilor pe un consângean, coadă de topor în mâinile antarţilor din Macedonia, unde fusese trimis şi plătit ca să apere cauza naţională. Cine face procesul renegatului? Cine deserie soarta fraţilor ursiţi să rămână departe de patria mumă chiar atunci când toţi copiii ceilalţi vor veni la sânul ei? Cine ridică infracţiunea politică la înălţimea unui apostolat pentru neam, atunci când mobilul nu este de cât o mare durere naţională? Delavrancea.

Se inaugurează la Palatul Justiţiei monumentul lui Mişu Cornea. C. Arion, M. Antonescu slăvesc memoria ilustrului avocat, erou al unor lupte cari la început oţelesc iar pe urmă consumă, în goana după adevăr şi dreptate. Dar bustul eşit din dalta lui Romanelli prinde viaţă numai atunci când Delavrancea evocă figura lui Cornea, într'unul dintre cele mai concise şi mai sugestive portrete din câte se cunosc. In acea clipă, marele avocat trece viu pe dinaintea miilor de ochi din sala de marmoră.

Au onorat mulţi bara românească.

Delavrancea a pus o diademă pe fruntea ei.

Proza literară a lui Delavrancea

Poporul are mijlocul său delicat de a răsplăti pe scriitorii cari se încearcă serios să-i cunoască sufletul original: le desvălue secretele limbii. Se naşte parcă o invoială şi la dragostea cu care scriitorul străbate drumurile ţării şi se apropie atent de viaţă şi obiceiuri, se răspunde cu altă dragoste, ce pătrunde în opera de artă ca sănătatea în trup, după o şedere îndelungă într'un mediu de odihnă. Delavrancea a avut un astfel de schimb emotiv cu poporul. Fără a şti prea mult din biografia lui, astăzi, când epoca în care a trăit s'a îndepărtat de a noastră, limba nuvelelor şi povestirilor sale ne poate apărea ca o reuşită literară dificilă, fără exemplu contemporan! Tot ce a scris Delavrancea în proză se menţine prin frumuseţea limbii. Scrie ca un inspirat, iute, cu înflăcărare, cu bogăţie de vocabular, şi cu mare putere de a da proprietate fiecărui termen, de a-i găsi rădăcini adânci în frază. Neologismul nu l-a interesat, ca pe Odobescu, Maiorescu sau chiar Vlahuţă. In evoluţia limbii noastre literare, scrisul său marchează e întoarcere temperamentală, spre un lexic autohton, colorat şi ţesut cu vocabulele cele mai neaoşe, luate, am spune, dintr'o categorie primitivă a vorbirii, de unde aceasta este exclamaţie şi mimică.

Delavrancea cunoştea numele plantelor şi vieţuitoarelor de pe pământul românesc, ştia să întrebuinţeze fără ostentaţie teoretică, o sumă de provincialisme, acei termeni cu care ţăranii înseamnă uneltele şi obiectele lor gospodăreşti, ca şi particularismele de exprimare ale vieţii lor sufleteşti. Din graiul ţărănesc, scriitorul muta însă în proza sa literară întreaga afectivitate a expresiei, tot complexul emotiv, încât, într'un fragment de text cât de mic, se identifică departe, în adâncimi, sufletul poporan. Intâlnim vibraţii din toată gama specifică sensibilităţii româneşti: milă, duioşie, resemnare, şi în deosebi, o muzicalitate dominantă, care înalţă nivelul spre o împăcare superioară a omului, ca în confesiunea ciobanului din Mioriţa. Delavrancea are puţine preocupări de stil şi compoziţie literară. El subordonează totdeauna textul unei preferinţe generale de a fi omenesc în primul rând, de a fi concret, de a ajuta un caracter să se înfăţişeze. Descrierile în nuvelele sale sunt numeroase. Siujesc însă de regulă să indice tonalitatea simţirii personagiului, şi puţini scriitori au isbutit în literatura noastră să lege mai strâns pe eroi de cadrul lor influent. In rândurile următoare, deşi un simplu pastel, se înconjoară, pură imaginea Sultănicăi, a cărei tragedie se presimte parcă din aşezarea cuvintelor şi din ritm: *„Fânul, de leandră, de mărgărită, de trifoiu, se mişca în valuri uşoare ca o pânză îmbrebenată cu flori. Scânteioarele se ridicau cu vârful roşu. Drăgaica stufoasă răspândea, pripită de soare, un miros ca floarea de tei. Lumânările, drepte şi bătoase, întreceau fânul şi stau de streje, din pas în pas, cu flori galbene şi bătute p'acelaş picior. Arii de fete se împreunau în toată întinderea plaiului, în depărtare, de înălţimi încovoiate, ca nişte brâe verzi.*

Peste toată această măndreţe, plutea câte un vultur, alunecând în largi rotocoale, pe aripile întinse ale căror sfârcuri abia se mişcau din vreme în vreme".

O claritate şi mai mare şi o viziune mai netă a omenescului în procesul de creaţie, a dovedit-o Delevrancea în producţiile de evocare a trecutului. Sentimentul trecutului se întăţeşte dealtminteri la el, logic, cu interesul pentru sufletul şi limba poporului, şi făcându-şi din aceste forţe, coordonatele inspiraţiei sale artistice, el şi-a dat în vileag dimensiunile de scriitor mare, în relaţii simbolice cu poporul său. Rânduri ca acestea, — indică o intuiţie justă a ceeace este sufletul autohton, într'o anumită perspectivă a istoriei: *„In serile de vară, mai ales pe lună, toată mahalaua eşia pe prispă, or pe laiţa de lângă poarta mică, şi poveştile începeau lungi şi nesfârşite. Bunicile şi mumele îşi luau nepoţii şi copii cei mai mici, prâslele, în poală, şi le spuneau câte în lună şi în soare. Ba de turci, ba de tătari, ba de muscali, ba de nemţii cu coadă, mă rog, din câte omul apucă şi vede, aude şi nu uită".*

Am putea exemplifica de o potrivă, cu virtuozităţile clasice din povestirile sale cu teme de basm şi cu evocările din viaţa de familie, *Bunica, Bunicul*, unanim cunoscute. Chiar în operele dramatice, valoarea de creaţie a lui Delavrancea stă în procedeele de expresie, în afectivitatea formală, în îmbrăţişarea a ceea ce aparţine prin istorie, unei conştiinţe omeneşti cât mai largi. Intr'o istorie a literaturii româneşti, care va fi mai mult o istorie a culturii şi a cunoaşterii sufletului românesc, Delavrancea îşi fixează fundamentul prin vigoare, prin sinceritate şi temperament. Fără a fi scriitor de structură teoretică, el poate justifica o fecundă teorie a creaţiei în funcţie numai de cunoaşterea sinceră şi temperamentală a limbii şi a sufletului naţional.

C. FANTANERU

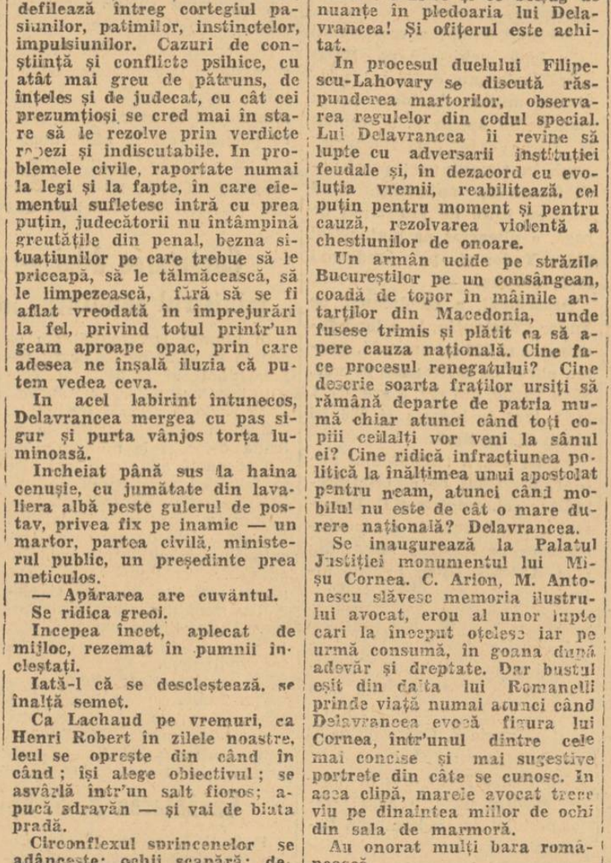

Barbu Delavrancea în grădina sa...

BARBU DELAVRANCEA ŞI SOŢIA SA

Delavrancea în intimitate

OXO

Cultul familiei. — Fragmente din câteva scrisori. — O călătorie pe Dunăre in 1911.—De vorbă cu Regina Elisabeta.—Scene şi impresii din procesul Socolescu.—„Fiara cuvântului" şi „uraganul".— O intrare şi un cuvânt a d-şoarei Marioara Ventura. — Pianistul Boscof. — Muzica românească

Barbu Delavrancea a avut cultul familiei, al binelui, al frumosului şi al adevărului.

Pentru el căminul familial era, ca şi pentru romani, un sanctuar păzit de penaţi. Faţă de toţi ai săi avea o dragoste duioasă, pătrunzătoare, împinsă până la adoraţie.

Cu o sensibilitate fină şi cu o adâncă înţelegere a sufletului omenesc, Delavrancea avea minunatul dar să exprime, cu o rară delicateţă, sinceritate şi farmec personal, sentimentele, ideile, frământările sale sufleteşti şi nobilele sale aspiraţii.

Din cuprinsul scrisorilor sale, adresate admirabilei sale soţii, ca şi dragelor sale fiice — din care reproducem câteva fragmente — se desprind interesante stări de spirit, observaţii critice, impresii şi reflexiuni asupra oamenilor şi vieţei.

Aceste scrisori mai dezvălue iubirea şi bunătatea sa nemărginite, noblleţea caracterului, voinţa sa de înălţare spirituală, de armonie sufletească şi de purificare, până la sublim, credinţa creştinească a intelectualului ce vrea să pătrundă tainele naturei, păstrând legătura spirituală cu Dumnezeu. Ca şi savantul Berthelot ce era stăpânit de sentimentul religios şi spunea că adevăratul mod de a iubi pe Dumnezeu este să iubeşti ceea ce există, Delavrancea iubea viaţa şi frumuseţea naturei, admira forţele misterioase ale creaţiunii şi nu găsea niciun rost existenţei, fără o sforţare continuă a omenirei spre mai bine şi frumos.

El se considera că trăeşte într'o lume de „barbari poleiţi", pentru că nu era însufleţită de aspiraţii nobile şi nu era atrasă către un ideal, care să o scoată din faza barbariei, poleite în exterior şi din făgaşul instinctelor primare...

Dacă familia sa a fost o comunitate de sentimente şi de gândiri, de afecţiuni şi de aspiraţii, întemeiată pe iubire, pe coheşiunea sufletească şi morală a membrilor săi, Delavrancea a dorit ca şi lumea să fie tot aşa organizată, spre a putea da un nou impuls progresului şi civilizaţiei.

Adeseori când „barbarii poleiţi" îl supărau, prin prostiile, sau răutăţile lor, Delavrancea găsea, în lumea animalelor, făpturi mai demne de atenţia şi iubirea sa. El iubea animalele şi adora câinii pentru inteligenţa lor vioaie, pentru devotamentul lor, pentru sentimentalitatea lor.

Fragment dintr'o scrisoare...

(adresată d-nei Delavrancea, care se afla la Paris împreună cu fiica sa Cella)

„Maya mea scumpă,

Ar fi nedemn din partea mea să vă turbur sufletele voastre delicioase cu dorul meu nemărginit. Vă caut pretutindeni, şi deştept şi când visez. Când privesc scaunul dela pian şi-l văz gol cu două-trei cărţi pe el, şi când mă culc şi n'am cui să zic „bonsorică", simţ un nod în gât încărcat de o emoţie aşa de dureroasă, încât încep să mă critic, să mă acuz, să mă dispreţuesc chiar şi sfârşesc cu o linişte voită, căutată şi posibilă din cauza ideii fixe: „Ea s'a dus să-şi facă datoria şi mititica să ridice numele noastre cu armonia divină a sufletului ei".

Vă văz plecată într'o misiune nobilă, grea şi mare şi mă consol, oftând. Oftez, mă uit în toate părţile, nu văz pe nimeni, mă închin şi iau o carte. Inainte de a adormi simt clipele de viaţă în care îmi dau seama că n'am făcut nimic pentru voi, dându-mă pradă unor idei, în bună parte deziluzii nemeritate. Şi mi-e frică. Dar voi mi-apăreţi: Tu ca o mângâiere a prezentului şi Cella ca o speranţă a vieţii mele pierdută într'o societate de barbari poleiţi. Mă consolaţi şi la distanţă. Un semn, Maya mea, că nu sunt egoist: — „Dacă Mary ar fi lângă mine, n'ar fi lângă Cellyca, dacă Mary ar veni mai degrabă, ar părăsi prea devreme pe Cellica. — „Şi e mică, şi curată şi fragedă ca o floare albă de cireş — şi a fost crescută între două isvoare de sărutări". Intre pustiul meu şi misiunea voastră, sufletul mieu găseşte echilibru, imputându-mi mie că prea m'am dat altora ca să merit astăzi fericirea de a fi cu voi.

Dar, vine şi Sâmbăta. Fetiţele sunt adorabile. Bébé îşi simte rolul. Inteleaptă, de bun simţ, iubitoare pentru Ticu şi celelalte. Are aerul de aşi zice în conştiinţa ei de copil: „Aici nu e acum mama care să îngrijească de toate, nici Cellica care să repare boroboaţele noastre". Pica e diplomată. Ea îmi prezintă socotelile cărţilor şi a caetelor...

„...Mama Baba vine încetinel, vorbind încet la ora ei, se aşează pe canapea între Piri şi Georgeta. Când intră pe uşe, cea dintâi vorbă: — „Ce face Melia, mama?" — „Ce face Cellica, mama?" Când o ducem la masă, se închină, dă să ia o îmbucătură, se opreşte, priveşte cu privirea ei de octogenară ca dintr'o depărtare istorică, îi tremură buza de jos, i se umezesc ochii, se învinge şi nu plânge... Aude că am oftat. Şi tace. Nu mai vrea să-i spui nimic. Şi ca o lumină i se întinde pe figura ei blândă şi sbârcită, şi îngână: „Bine să vă dea Dumnezeu fetelor maichii"...

Maya mea dulce într'un cuvânt: noi aci ne iubim mult şi vă iubim şi mai mult...".

Procesul Socolescu

(Impresiile lui Delavrancea)

(Fragment dintr'o scrisoare, datată 6-7 Oct. 1903)

„D-ra Ventura a voit să audă la procesul Socolescu şi pe Take Ionescu şi pe mine. Take a vorbit admirabil, dar lumea nu-i era favorabilă. El e un orator care se resimte cam mult când auditoriul nu e cu el. Şi apoi, el acuza. Cu mine erau toţi şi apoi, eu, apăram. Ca o comparaţie de elocinţă — pe care lumea simplistă a făcut-o — este o nedreptate pentru Take. Toate condiţiile mi-erau mai favorabile mie. D-ra Ventura a pătruns în sală pe când vorbea Take. Era ziua a patra şi foarte multă

7 oct 903

In viaţa mea n'am văzut aşa sală. Capitala era întreagă reprezentată. Profesiuni libere, ingineri, medici, militari, doamne elegante de diferite vârste şi greutăţi. Pe scaune, pe jos, în braţe, în picioare pe bănci, chiar şi în casa acuzatului. Ca un monstru imens cu mii de ochi scânteietori. Aşteptau. Când preşedintele a pronunţat cuvintele: - D-l Delavrancea, are cuvântul - Monstrul agitat parcă ar fi încremenit. Abia începuse şi o luptă disperată se încinge în uşa din spatele preşedintelui. Era d-ra Ventura care cu o desperare, într'adevăr tragică, a bătut orice poliţie. Pe deasupra (adevărat, pe sus) a trecut în primul plan. Am vorbit, după patru zile şi patru nopţi, dela 9 până la 12½. M'am simţit în unele momente atât de ridicat de o forţă străină de voinţa mea, că dacă aş fi cerut juraţilor să osândească pe procuror l'ar fi osândit. Aplauzele au zguduit palatul justiţiei. Unele femei şi-au rupt umbrelutele cu care loveau scaunele şi mesele. Intr'un moment voind să sting orice impresie produsă de Take asupra juraţilor, — după o lungă serie de argumente, — am încheiat cam aşa prima parte a pledoariei: — „De patru zile şi patru nopţi mi se pare că sunt într'un circ roman din cele mai sângeroase vremuri. Iacă creştinul! Şi asupra lui aţi dat drumul fiarei cuvântului". Toţi au înţeles pe Take. Un uragan de aplauze şi ovaţiuni au produs această sinteză. Când am sfârşit a fost o adevărată nebunie. Juraţii l-au achitat în unanimitate. Dar până să se pronunţe, am eşit să mă răcoresc. In dreptul cabinetului prezidenţial o fiinţă în negru se repede la mine. Imi ia amândouă mâinile. Se îneacă în plâns. Şi cu o voce tremurândă: „D-le Delavrancea, acum am înţeles ce este o emoţiune tragică". Era d-ra Ventura. Tat'său era acolo. Işi ştergea ochelarii de lacrimi. M'au invitat a doua zi la ei ca să-mi recite poesii. Am ascultat-o. Este într'adevăr, nu cum s'arată cu modele ei cam uşurele, o făgăduială de mare tragediană. Take, om deştept, în loc să se supere de „fiara cuvântului", a făcut câteva cochetării de supărat şi s'a terminat scena cu: „Ce să fac? E posibil să te lupţi cu un uragan? Mâine vom prânzi împreună"...

Şi am prânzit cu el, cu Caragiale, cu Rosenthal şi cu Pantazi...".

Pe Dunăre, cu Regina Elisabeta...

(scrisoare adresată d-şoarei Cella Delavrancea, la Paris)

26 Aprilie 1911
PE DUNARE

„Ciocul-tatii adorat sunt pe Dunăre de 4 zile. Regele, regina, prinţul Ferdinand, prinţesa Maria şi prinţul Carol. Am fost pe la Oltenita şi până în Ungaria (Banat), la Drencova. Acum ne întoarcem tot pe apă, până la gurile Dunării, inclusiv. Zile frumoase. Eri, oarecare vânt şi vreo şapte ploi. Azi, spre bine. Regina e încântată. Stă sus pe puntea vasului, într'un balansoar, cu o manta albă lucrată la Suzana — ceva mai departe de Vălenii de Munte. Ii merge bine. A fost trei luni de zile bolnavă. E veselă, voioasă şi bună... ca pâinea caldă. A doua zi, în drum, stam în stânga ei la masă. Şi mi-a vorbit de tine.

— „Unde e fetiţa mea?"

— „La Paris".

— „Grozav îţi seamănă".

— „Niţel corectată, Majestate"...

— O, da, dar mult, mult îţi seamănă. Şi la mişcări şi la privire — la tot. Aveţi privirea profundă, parcă totdeauna străbateţi cu ochii adâncimile. Ai ochi de fată-mare (şi a râs). Nu e aşa că e cel mai frumos compliment?

— Am vrut să o iau şi pe ea pe Dunăre. Mi s'a spus că a plecat. Aşa de mult o iubesc! O ce natură! Şi e aşa de francă!".

(Continuare in pag. 11-a)